

AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE, AMERİKA'DA VE TÜRKİYE'DE PSİKOLOJİ EĞİTİMİ VE UYGULAMALARI

Seyyide Őifa GÖKTAŐ*
Lütfiye Sevde YİĞİT**
Ekmel GEÇER***

Öz

Psikoloji eğitimi, bir bilim dalı olarak Amerika ve Avrupa'da lisans ve lisans üstü seviyede üniversiteler arasında çoğunlukla benzerlikler gösterse de alt dallarındaki (klinik, sosyal, gelişim vd.) uygulama ve teorik eğitim farklılık arz edebilmektedir. Söz gelimi Psikolojinin diğer bilim alanlarıyla teması Türkiye'de görece daha katı olsa da Amerika ve Avrupa'nın bazı okullarında daha multidisipliner bir yapıda olduğu ve ders içeriklerinin daha esnek olduğu gözlemlenmektedir. Bu makale, ilgili literatürün taranmasının akabinde, daha çok teorik bir çerçeve içinde metin analizi yaparak Türkiye, Amerika ve Avrupa'daki Psikoloji eğitimini karşılaştırmalı bir şekilde almaya çalışmaktadır. Psikoloji eğitiminin Avrupa tarafı, Avusturya'daki uygulamalar ve teoriler üzerinden değerlendirilmiştir. Ne var ki, çalışmanın sınırları içerisine dahil edilmediği için diğer Avrupa ülkelerindeki eğitim biçimlerinin ve pratiklerin Avusturya uygulamalarından farklı olacağı düşünülebilir. Bu bağlamda, çalışmanın sonuçları; Türkiye'de Psikoloji eğitiminde kullanılan özellikle aktif yahut interaktif psikoloji laboratuvarlarının Amerika ve Avrupa'ya kıyasla daha az gözlemlendiğini göstermekte ve psikolojinin bir bilim olarak işleyişi ve gelişimine yönelik temel tartışmaların (yasal, müfredat) etkin bir biçimde devam ettiğine işaret etmektedir. Makalenin Türkiye'deki psikoloji eğitimine dair tartışma ve uygulamalara, psikolojinin multidisipliner yapısına katkı sunacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Psikoloji, Eğitim ve Uygulama, Avusturya, Türkiye, Avrupa, Amerika.

* Araştırma Görevlisi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, seyyidesifa@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4531-1964

** Araştırma Görevlisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, lutfiyesevde@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1756-792X

*** Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, ekmel.gecer@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3367-2236

PSYCHOLOGY EDUCATION IN EUROPEAN COUNTRIES, AMERICA AND TÜRKİYE

Abstract

Although psychology education, as a discipline, in undergraduate and graduate levels is mostly similar across universities in Europe and America, practical and theoretical education in its sub-domains (clinical, social, developmental, etc.) may differ. While the relationship of Psychology with other disciplines is relatively more rigid in Türkiye, in the America and European context it has a more multidisciplinary structure and course contents are more flexible. This article, following a review of the relevant literature and a textual analysis in a theoretical framework, aims to give a comparative view of Psychology education in Türkiye, America and Europe. The European side of psychology education is mostly analysed through practices and theories in Austria. However, because not all European countries were included in this study, it can be assumed that the educational forms and practices in other European countries may be different from the Austrian ones. In this regard, the study concludes that there are fewer active or interactive psychology laboratories used in psychology education in Türkiye compared to America and Europe. The results also suggest that the basic debates (legal, curricular) on the functioning and development of psychology as a science are still heated. We believe that the article will contribute to the discussions and practices regarding psychology education in Türkiye and the multidisciplinary nature of psychology around the world.

Key Words: *Psychology, Education and Application, Austria, Türkiye, Europe, America.*

Giriş

En klasik tanımıyla insan ve hayvan davranışlarını inceleyen Psikoloji, teorik ve uygulamalı bir disiplin olmasının yanı sıra konumu ve kapsamı itibariyle tüm dünyada bilinen ve kabul gören temel bir bilimdir. İnsan ve hayvan zihni ve davranışlarını anlayabilmek adına sistematik bir biçimde akılcı yollara başvurmaktadır (Morgan, 2010). Psikoloji, tutum ve davranışlar, bilişsel/zihinsel süreçler, beyin-davranış ilişkileri, ruhsal ve duygusal durum ve bozuklukları gibi konuları bilimsel metotlarla ele almaktadır (Schacter vd, 2009). Aynı zamanda sosyal bir bilim olan psikoloji, doğa bilimlerini de kapsamaktadır. Psikolojiyi bir bütün halinde tutan, organizmada davranışa duyulan ilgidir (Coşkun ve Özabacı, 2013). Ancak psikolojiye olan çeşitli yaklaşımların varlığı ve psikolojik bilgi ve

tecrübenin siyaset, medya, teknoloji ve pazarlama gibi çok yönlü alanlarda kullanılması; ruh sağlığı profesyonellerinin yanında toplum-birey-teknoloji ilişkisine yoğunlaşmak isteyenlerin de uzmanlaşma eğilimlerine kapı açmaktadır.

Öte yandan psikoloji eğitimi; öğrencilere psikolojinin bilimsel metodolojisini öğretme, temel prensiplerini ve teorilerini kavratma ve insan davranışını anlamada etkin beceriler edindirme imkânı vermektedir. Ancak bilim dalları, temel konuları ve değindikleri hususlar itibariyle evrensel olsa da her ülkenin kendisine has bir eğitim sistemi ve örgütlenmesi vardır. Bu örgütlenmedeki farklılıklar kültürel ve tarihsel değerler temelli ilerleyebildiği gibi eğitim sisteminde tutulan başlıklara kıyasla aynı yönde gelişmelerin de kaydedildiği raporlananlar arasındadır (Yıldırım, 2010).

Psikoloji biliminin çıkış noktası incelendiğinde, bugün modern psikolojinin kurucu isimlerinden biri olarak bilinen Alman hekim, fizyolog ve filozof Prof. Dr. Wilhelm Maximilian Wundt'un (1832-1920) psikolojinin felsefe ve biyolojiden ayrı bir bilim olduğunu belirten görüşü karşımıza çıkmaktadır. Üstelik Wundt kendisini ilk psikolog unvanlı tanımlayan kişi olarak tanınmaktadır (Dunstan ve Moghaddam, 2016). Akabinde 17. yy. Avrupa'sında mekanik bir ruh anlayışı hakimiyetini sürdürürken, determinist ve indirgemeci görüşün yaygınlık kazandığı göze çarpmaktadır. Modern psikolojinin felsefi temellerini attığı varsayılan *Rene Descartes* ise beden ve zihin ayrımına değinmiş, beynin ruhun işlevleri için bir odak noktası olduğu savını savunmuştur (Korkman, 2019). Yine her ne kadar Freud'un (1856-1939) doğumu Psikoloji biliminin dönüm noktası olarak kabul görse de psikolojinin sorduğu sorular çok daha eskiye dayanmaktadır (Schultz ve Schultz, 2012). Bahsi geçen konular ışığında bilim tarihi araştırmacıları "eski" ve "yeni" diye adlandırılan iki dönemden söz etmiş ve psikoloji tarih yazımını (historiyografi) bu zamanlara göre konumlandırmışlardır.

Psikolojinin bir doğa bilimi olduğunun öne sürülmesi, diğer bir ifadeyle dönemin hâkim paradigması psikolojiyi 19. ve 20. yüzyıla girerken bağımsız bir araştırma alanı olmaya itmiştir. Bu yolla, komşu disiplinlerle arasına mesafe koymuş ve kendi sınırlarını çizme yoluna gitmiştir. Bu sebeple, teorik bilgiye olan ilgi artmış; Nazizm sonrası Avusturya ve Almanya'daki karmaşa nedeniyle de yeni bir krizle yüzleşen psikoloji bilimi, bir anlamda kendini koruma ihtiyacı hissetmiştir (Geuter, 1980; Goggin ve Goggin, 2001). Tarihin ruhunu esas alan bir yaklaşımla irdelendiğinde, 1915 senesinde Almanya'nın eğitim yardımı bünyesinde Darülfünun'a gelen Dr. George Anschütz'ün ziyareti Türkiye'de psikolojinin başlangıcına işaret etmektedir (Anschütz, 2016). Anschütz'ün İstanbul'a gelişinin milat olarak kabul edilmesi psikolojinin salt empirizme kaydırılması olarak görülmektedir. Çünkü bu paradigma deneysel olmayan psikolojiyi tümüyle saf dışı bırakmaktadır.

Psikoloji bilimi Batı'da bağımsız bir disiplin olarak yeni gelişmeye başladığı sıralarda, Osmanlı'da daha çok felsefe ve dini ilimlerle ilişkilendirilmiştir (Karlı ve Karlı, 2023). Cumhuriyet dönemiyle birlikte Türk psikoloji tarihinde kritik değişimler yaşanmış ve psikoloji bağımsız bir bilim dalı durumuna gelmiştir. Batı kaynaklı yayınların Türkçeye çevrilmesinin ötesinde, aktif araştırma ve bilgi üretimine yönelim söz konusudur. 1933 üniversite reformuyla birlikte psikoloji, İstanbul Üniversitesi'nde bağımsız bir bölüm halini almıştır (Batur, 2003). İstanbul Üniversitesinin açılmasıyla istihdam edilen üç gruptan biri de Nazi Almanya'sından kaçan Yahudi kökenli yabancı öğretim üyeleridir. Söz konusu öğretim üyelerinin psikoloji bölümünde kürsüleri bulunmaktadır (Galip, 1933; Volkan, 2020). Yaşanan bu gelişme ile Avrupa'daki bilhassa Avusturya'daki psikoloji eğitimiyle dirsek temasından öteye geçildiğini belirtmekte fayda vardır. Bu süreçte lisansüstü eğitim için yurt dışına öğrenci gönderilmesi, psikolojinin Türkiye'deki gelişimini hızlandırmıştır (Kağıtçıbaşı, 1995). Bu sayede psikoloji, Batı kaynaklı bilginin doğrudan kabulü yerine yerelleşmeye başlamıştır. Prof. Dr. Mümtaz Turhan'ın çalışmaları, Türk psikolojisinin ilerlemesinde bir dönüm noktası olarak kabul görmüştür. Bu vesileyle Turhan'ın araştırmalarının Türkiye'de psikolojinin Batılı anlamda bağımsız bir bilim şeklinde gelişmesinde önemli bir pozisyon aldığını ifade etmekte herhangi bir beis yoktur (Kılıç, 2015). Tüm bunlara ek olarak psikoloji biliminin doğa bilimleriyle aynı metodolojiyi paylaştığı düşünülürse bu ilmin her geçen gün daha da ileriye gittiğini söylemek yanlış olmayacaktır (Özakpınar, 2012; Rich vd., 2020).

Psikoloji alanında, son yüzyılda mesleki minval ve konjonktür bakımından profesyonelleşme eğiliminde gözle görünür biçimde artış gözlemlenmektedir. Doksanlı yılların başında bilimsel bir disiplinden doğan bu alan, sağlık, eğitim ve organizasyonel ortam ve çevrelerde çalışan psikologlarla birlikte hızla ivme kaydeden profesyonel bir saha halini almıştır. Profesyonelleşme bazı soru ve sorunları da beraberinde getirmiş bir dizi çözüm ve tedbirin tartışılması kaçınılmaz olmuştur. Eğitim ve öğretimdeki usuller yeni perspektifte nereye konacaktır, daha fazla uzmanlaşma ve uzmanların sahaya içkin artı ve eksileri nelerdir, ruh sağlığı çalışanlarına bilhassa alanda anahtar rol oynayan psikologlara dönük düzenleme ve yasalar nasıl olmalıdır, etik kodların geliştirilmesi hususunda atılacak adımlar nelerdir ve psikolojinin daha fazla kurumsallaştırılması için hangi metotlar takip edilecektir gibi sorular otoritelerce masaya yatırılmış, bir çıkış noktası bulunmaya çalışılmıştır (Lunt, 2014; Baker, 2012). Akabinde, her ülke ve üniversite kendi dinamiklerine uygun bir eğitim-öğretim modeli geliştirerek üniversite öğrenci ve kurumlarda görev alan saha meslek elemanlarına sunmuştur (Wertheimer, 2012).

Bu çalışmada hedeflenen, Amerika, Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'de verilen psikoloji eğitiminin alan yazındaki kuramsal temeller, sahadaki pratik uygulamalar, öğrenciler, eğitimciler ve resmî kurumların izlediği yol ve yöntemler açısından karşılaştırmalı bir biçimde sunulmasıdır. Yapılan

araştırmanın getirdiği farklı tecrübe, aktarım ve yaklaşımlarla psikoloji eğitim-öğretim alanında yer alan sorunların çözümüne katkı sağlayabileceği, eğitim politikacılarının olguların analizinde araştırma sonuçlarından faydalanabileceği ve böylelikle eğitim ile ulusal kalkınma arasındaki ilişkinin anlaşılmasında önemli rol oynayabileceği düşünülmektedir.

Türkiye, Avrupa ve Amerika Üçgeninde Psikoloji Eğitiminin Panoraması

Avrupa

Bilim ve teknoloji alanındaki hızlı gelişim ve dönüşümler toplumun gereksinimlerindeki değişiklikleri de beraberinde getirmiştir (Turan, 2005). Siyasi ve kültürel sahadaki çalışmalar kadar eğitim sahasındaki yenilik ilkeleri de devletlerce desteklenmektedir. Eğitim sistemi ise, devrin baskın paradigmasıyla biçimlenmekte ve ona göre kendi konumunu yaratmaktadır (Akınoğlu, 2005). Son yıllar göz önüne alındığında Avrupa Birliği (AB) ülkelerindeki eğitim kurumlarının gözle görünür bir biçimde değişim geçirdiğini söylemek mümkündür. 40-45 sene evvel genç nüfusun sadece %5'inin ders aldığı dönemin elit üniversiteleri dönüşüm geçirerek yerini, yetişkin nüfusun %30-35'ini oluşturan bir sisteme devretmiştir. Bu farklılaşma yapısal değişimleri de beraberinde getirmiştir. Avrupa'daki üniversiteler benimsenen bu yeni yaklaşımla her ne kadar araştırmayı ön planda tutsalar da bu kurumlar öğretimi esas almaktadır (Curaj, Scott ve Vlasceanu, 2012). Müfredatlarını uygulamaya dönük hazırlamakta ve iş dünyasıyla aktif teması sürdürmektedirler. Bahsi geçen üniversitelerin zaten birçoğu öncesinde meslek eğitimi veren enstitülerin birleşiminden meydana gelmiştir (Commission Européenne, 1995). Diğer taraftan, AB'ye üye ülkelerin ortak bir eğitim politikası olmamasına rağmen ortak prensiplerin benimsenmesi, genel normlarla ters düşmeyecek biçimde her ülkenin kendi eğitim sistemi alt yapısını oluşturması Avrupa Birliği Eğitim Komisyonunca beklenmektedir (Gültekin ve Anagün, 2006).

Avrupa Psikolog Dernekleri Federasyonu (EFPA) çatısı altında Avrupa ülkelerinde uygulanma sürecinde olan 1998 kurulumlu *EuroPsy* girişimiyle, psikologlar adına yüksek kalitede bir eğitim ve saha çalışmalarını teşvik eden profesyonel eğitim standartları geliştirilmiştir. Avrupa Birliği (AB) ülkelerince ve genel olarak tüm Avrupa'da desteklenen girişim, özellikle *Bologna* süreci açısından da rağbet görmüştür (Lunt, 2005). Bologna Bildirgesindeki genel esaslar ve ayrıca Avrupa yüksek öğretimi hususundaki gelişmelerin dayanağını temsil eden prensipler; akademik hareketliliğe destek vererek bu sahalarda dinamizmi perçinleme, ortak bir Avrupa yüksek öğretim ve çalışma sahası meydana getirerek uluslararası düzeyde rekabeti mümkün kılan yüksek öğretim zemini oluşturma, kişileri çağa uygun, farklılık gösteren iş gücü taleplerine uygun hale getirme, aynı paydada birleşen bir kalite güvence sistemi kurarak Avrupa yüksek öğretim standart ve mesleki yeterlilikleri belirleme gibi hedeflerle

tek bir çatı altında kontrollü bir mekanizma inşa etmeyi amaç edinmişlerdir (Barkholt, 2005). Bu haliyle Türkiye'yi ve Türkiye'deki üniversiteleri de içerir biçimde toplamda 49 Avrupa ülkesinin (İtalya, Türkiye, Avusturya, Belçika, Almanya, İzlanda, Lüksemburg vd.) katılımıyla psikoloji eğitim-öğretim ve uygulama (staj) alanlarında ortak bir düzen getirme çabasından söz etmek mümkündür. Ancak siyasi bir ayağa sahip olan Bologna, eğitimin kalitesi ve ruh sağlığı çalışanlarının edimlerine dönük kaygıları beraberinde getirmiş, danışanların korunmasına zımni odaklanması yönüyle profesyonel hareketliliği kolaylaştırma taahhüdü ve amacıyla her zaman örtüşmeyen sonuçlar doğurabilmiştir (Lunt, 2011; Altmaier ve Hall, 2008).

Türkiye

Türkiye ve Avrupa'da verilen psikoloji eğitimi halihazırda pek çok farklılık barındırsa da Avrupa'da verilen psikoloji eğitiminin çoğunun Amerikanlaşması nedeniyle, ilk başta bilinenin aksine günümüzde daha az fark taşıdığı görülmektedir (Newstead ve Makinen, 1997). Buna sebep olarak, Avrupa deneyselciğinin yerini Amerikan işlevselciliğine bırakması gösterilebilir. Bu durum, ağırlıklı olarak Amerika eksenli psikoloji eğitimini okullarında veren Türkiye için de geçerlidir. 1950'li yıllarda Fullbright burslarının etkisi akademik psikoloji dünyasını da sarmıştır (Bilgin, 1988). Örneğin, Türkiye'deki psikoloji müfredat derslerinden psikopatoloji dersi incelendiğinde klinik açıdan tanı koyarken Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yayınlanan Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı veya Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) versiyonlarının ders kitabı olarak okutulması bu kaynaktan yararlandığı görülmektedir (Butcher, Mineka ve Hooley, 2013; Bakırtaş, 2021). Bununla beraber, dönemin yükselen trendi Amerikan psikoterapi ve sağaltım ekollerinin takip edilmesi yine örnek olarak verilebilir. Buradan yola çıkarak, Türkiye'nin Avrupa ülkelerinde verilen psikoloji eğitimiyle aralarında öncesinde meydana gelmiş boşlukların daralmaya uğradığını söylemek mümkündür (Rich vd., 2020).

Türkiye ve Avrupa'daki trafik psikolojisi ve trafik psikologlarının tarihsel sürecinin ele alındığı bir çalışmada Türkiye'de diğer disiplinleri temsil eden uzmanların hangi rolde bulunacakları, ne tür sorumlulukları alacakları ve yetkinlik sınırlılıkları hususundaki karmaşadan bahsedilmiştir. Bu sorunun yalnızca trafik psikolojisi alanı için söz konusu olmadığından söz edilmiş, aynı durumun bir diğer alt alan olan endüstri ve örgüt psikolojisinde de yaşandığına değinilmiştir. Referans olarak ise meslek yasası eksikliği gösterilerek, bu minvalde adım atılması yönünde görüşlerde bulunulmuştur (Summala, 2001). Ancak Avrupa'daki trafik psikolojisi eğitiminde araştırma konuları ve çalışma sahaları temel olarak örtüşse de kendi aralarında da birtakım farklılıklar mevcuttur. Örneğin, İngiltere sürücü tutumlarına dair kuramsal çalışmalara

odaklanırken; Avusturya, Lüksemburg gibi Almanca konuşulan Avrupa ülkelerinde tercih deneyimsiz genç ve suçlu sürücüler gibi sürücü seçiminden yana olarak bu çerçevede rehabilitasyon programları geliştirilmektedir (Rothengatter, 1997).

Avrupa ülkeleri ve Türkiye'nin psikoloji alanındaki gelişmelerde tutundukları tavır ve göstergelerin paralellik taşıdığı durumlara rastlamak da mümkündür (Lunt vd, 2014). Psikolojik bulguların bireylerin eğitiminde nasıl kullanılacağı ve bu bağlamda spesifik konular üzerinde derinlemesine çalışmalar yaparak eğitim ve öğretime nasıl katkı sunacağı sorusunu tartışan eğitim psikolojisi bunlardan biridir (Kavas vd, 2007). Şaşılır biçimde eğitim psikolojisinin bir alan olarak çıktığı dönemde ne Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ne Avrupa ne de Türkiye bu yeni sahaya çokça sahip çıkmamış, bilhassa psikoloji alanındaki nadir istisnalar haricinde tanınmış otoritelerden eğitim psikolojisi alanına dair kayda değer bir yönelim söz konusu olmamıştır. Uzmanlar, eğitim ve psikoloji bilimi arasındaki etkileşim azlığının okullarda, üniversitelerde gözle görülür sorunlara yol açtığına altını çizmektedir. Yine adı geçen iki bilim arasındaki temasın artırılmasının eğitim psikolojisinin varoluşunun yeniden tanımlaması yoluyla olacağı görüşünü savunmaktadırlar. Bilirkişi raporlarında ise bu durumun ancak psikoloji araştırmacılarının eğitim sorunlarına kanalize olmalarını sağlayıcı önlem ve teşviklerle mümkün olduğuna değinilmektedir (Erdoğan, 2016).

Amerika

Psikolojinin bilimsel oluşum kökleri her ne kadar Avrupa'ya dayansa da, kısa bir müddet sonra bu çıktı Amerika'ya göç etmiştir (Schultz, 2002). 19. yüzyılın sonlarına kadar Amerika'da birçok üniversitede psikoloji bölümü bulunmazken, günümüzde psikoloji, Amerika'da en popüler bölümlerden biri haline gelmiştir (Brewer, 2006). Amerika'da lisans programları genellikle dört yıl sürmekte ve öğrencileri doğrudan profesyonel psikolog olmaya hazırlamamaktadır. Lisanslı bir psikolog olmak için genellikle doktora derecesine ihtiyaç vardır. Lisansüstü psikoloji programlar Amerikan Psikoloji Derneği (APA) tarafından akredite edilirken, lisans programları eyalet ve bölgesel akreditasyon kurumları tarafından belirlenmektedir (McGovern ve Brewer, 2003). Öğretim yöntemleri, materyaller ve öğrenci değerlendirmeleri kurumlar arasında farklılıklar göstermektedir. 1950'lerden günümüze, Amerika'da akademik çıktılarının incelenmesi ve lisans müfredatının uluslararası hale getirilmesi adına oldukça çaba sarf edilmiştir (Mathie, 2002).

Amerika'da üniversitelerde lisans programları için Sanat Lisansı (Bachelor of Arts, BA) ve Fen Bilimleri Lisansı (Bachelor of Science, BS) olmak üzere iki tür derece kullanılmaktadır: (Pfund vd, 2016). Beşerî bilimler ve sanat alanlarında BA derecesi, doğa/fizik bilimleri ve matematik alanlarında ise BS derecesi verilmektedir. Psikoloji, beşerî ve doğa bilimlerinin kesişiminde yer aldığı için bazı üniversiteler psikoloji lisans programlarında BA, bazıları BS, bazıları ise her

iki dereceyi birden sunmaktadır (Halpern, 2010). İki seçeneğin birden verildiği durumlarda ise öğrencilerin birine karar vermesi beklenmektedir. Bu durum Amerika'daki psikoloji eğitiminin Türkiye ile ayrıştığı noktalardan biridir. Türkiye'de bu ayrım genellikle yapılmadığından dolayı her iki derece de yalnızca "Psikoloji Lisans Derecesi" şeklinde ifade edilmektedir.

Amerika'da BS derecelerinde, öğrencilerin genellikle daha fazla fen ve matematik dersi alması gerekmektedir. Yaygın kanı, psikoloji alanında *BS* derecesinin daha iyi iş olanaklarına ve daha iyi bir lisansüstü eğitime kapı araladığı, *BA* derecesinin ise doğrudan iş hayatına veya alan dışı kariyer alternatiflerine yönlendirdiği yönündedir (Hailstorks vd, 2016). Ampirik kanıtlar, *BA* ve *BS* dereceleri arasında matematik gereklilikleri ve psikoloji müfredatı yönünden çok sınırlı düzeyde fark olduğunu ve mevcut kanıtların bilimsel bir dayanağının olmadığını göstermektedir (Stoloff vd, 2010). Psikolojinin bir Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik (Science, Technology, Engineering, and Mathematics, STEM) disiplini olarak tanınmasını amaçlayan son girişimlerden dolayı (American Psychological Association Presidential Task Force on the Future of Psychology as a STEM Discipline, 2010) ilerleyen yıllarda *BA* ve *BS* dereceleri arasında farklılaşma olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle son yıllarda, öğrencilerin *BA* ve *BS* dereceleri arasında karar vermeleri durumu daha zor bir hale gelmiştir. Programlar arasında somut önemli farklar bulunamazken, programları tercih eden öğrenciler arasındaki başkalık kayda değer derecededir. Yapılan bir araştırma, *BS* derecesini seçen öğrencilerin yabancı dil alanında, *BA* seçen öğrencilerin ise fen alanında kaygı ve kaçınmasının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir (Hong vd, 2019).

Amerika, Türkiye ve Avrupa arasında psikoloji eğitimi açısından belirgin farklar bulunmaktadır. Amerika'da psikoloji eğitimi kendi içinde daha esnek yapıya sahipken, Avrupa'da eğitim daha yapılandırılmış bir yapıya sahiptir. Türkiye'deki programların akreditasyon süreçlerinin sınırlı olması, uluslararası rekabet gücünü azaltabilmektedir. Avrupa'da ise Bologna Süreci sayesinde standartlaştırılmış bir eğitim modeli, psikoloji alanında hareketliliği ve kaliteyi artırmaktadır (Ertürk, 2017). Bu bağlamda, Türkiye'nin psikoloji eğitiminde uluslararası standartlara uyum sağlama çabalarını artırması, Amerika ve Avrupa ile rekabet edebilirlik açısından önemli bir adım olacaktır.

Yerleşke ve Sahadaki Ayrışma

Avrupa ülkelerinde alınan Psikoloji eğitimi öğrenim görülen yıllar bazında Türkiye ile benzerlik göstermekle beraber ufak tefek farklılıklar da içerebilmektedir. Örneğin İngiltere ve Avrupa Birliği Ülkelerinde lisans eğitimi üç dört sene olabiliyorken, Türkiye'de bu durum değişmez biçimde dört senedir ve üniversitesine göre de dört artı bir İngilizce hazırlık sınıfını da okuyarak beş seneyi bulabilmektedir. Yine yüksek lisans eğitimi ekseninde değerlendirildiğinde Avrupa ülkelerinde master programları genel olarak tam

zamanlı bir senede, yarı zamanlı ise iki senede tamamlanabilmektedir. Türkiye’de ise bir sene ders dönemi, bir sene tez dönemi olacak şekilde asgari iki senede tamamlanmaktadır (Aslıtürk ve Batur, 2014). Diğer taraftan Avrupa Birliği’ndeki kimi ülkelerde *one-tier* ismiyle bilinen bir birleşik program uygulanmakta, beş yıllık psikoloji eğitimi alan psikoloji öğrencileri doğrudan lisans ve yüksek lisans ortak diplomasıyla mezun olabilmektedirler. Bunun sonucunda beş yıl süren lisans+yüksek lisans eğitim-öğretim programları daha cazip hal alarak adaylarca ayırık programlara nazaran daha çok tercih edilir duruma gelmiştir (Wilpert, 2002; Rich vd, 2018). Tabii bu durum ülkeden ülkeye benzerlik gösterdiği kadar farklı emsaller de taşımaktadır. Avusturya’yı esas aldığımız bir örnekle; 1980’li yılların başlarında dönemin Avusturya Araştırma Bakanlığı mevcut psikoloji müfredatını üniversite düzeyinde olan Alman eğitim sistemi modelini esas alarak oluşturmuş ve iki aşamalı diploma sürecini eğitim sistemine kazandırmıştır. Bu modele göre, öğrencilere dört yarıyıldan sonra psikoloji anadaldan veyahut yan daldan oluşan bir ilk diploma verilmektedir. Bu da kabaca lisans derecesine denk düşmektedir denebilir. Sonrasında talebeler bir altı yarıyıl daha okumaktadır ve tez sürecine geçilmektedir. Tezin tamamlanması halinde öğrenciler ikinci diploma sınavlarını yaparak master derecesi edinmektedirler. Üstelik tez konunuzla ilintili olarak alınan unvan da farklılık göstermektedir (Rollett, 2017).

Amerikan perspektifinden bakıldığında ise Stoloff ve ark. (2012) tarafından Amerika’da psikoloji bölümleri üzerine yapılan bir araştırma lisans öğrencilerinin eğitime odaklanan okulların daha başarılı öğrenciler yetiştirdiğini, hatta bu durumun daha düşük SAT puanlarına sahip öğrenciler için dahi geçerli olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, akademik başarıda lisans programlarının öneminin altını çizmektedir. Dunn ve arkadaşlarına (2007) göre ise kaliteli bir psikoloji lisans programı, bilimsel bir zeminde ve etik ilkeler dahilinde, öğrenci gelişimini destekleyen geniş bir ders çeşitliliği sunmalıdır. Türkiye’de Amerika ve Avrupa ülkelerine kıyasla ders çeşitliliği konusunda bir sınırlılık olduğu bilinmektedir. Bu durum öğrenci ve program başına düşen öğretim üyesi sayısının yetersizliği ile oldukça yakından ilişkilidir. Psikoloji eğitimi bağlamında, öğretim üyelerinin sayısı ve niteliği önemli bir husustur. Psikoloji lisans programlarında yeterli akademik personel sayısının, öğrencilerin lisansüstü okula kabulü için önemli bir etken olduğu saptanmıştır (Dunn, 2013). Akademisyenlerin çok fazla öğrenciyle ilgilenmesi ve ağır yükümlülükleri olması durumunda, öğrencilere katkılarının azalması muhtemeldir. Öğrencilerin akademik danışmanlık, araştırma yürütme ve etkinlikler için öğretim üyeleriyle daha sık etkileşimde bulunduğu kurumlarda, öğrencilerin motive olduğu ve akademik başarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Cacioppo, 2007).

1996 yılında, Türkiye’deki psikoloji bölümlerinde ortalama olarak her anabilim dalında 15.92 öğretim üyesi bulunurken, 2015’te bu rakam 5.69’a düşmüştür (TPD, 2001). Psikoloji, 55 farklı alt alana sahip zengin bir bölüm

olması sebebiyle, lisans eğitiminde seçmeli derslerin çeşitli olması ve öğrencilerin bu alt alanlar hakkında bilgilendirilmesi önem arz etmektedir. Bölüm başına düşen öğretim elemanın sayısının az olması öğretim elemanlarına çok fazla iş yükü düşmesine ve seçmeli derslerin sınırlı olmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, yeni psikoloji bölümlerinin açılması yerine, mevcut bölümlerdeki öğretim görevlilerinin sayısını artırmak daha öncelikli olmalıdır. Ayrıca, Türkiye'deki psikoloji bölümlerinde alan dışından çok sayıda öğretim üyesi olduğu görülmektedir. Örneğin, 2013 yılında, öğretim üyelerinin %40'ının Psikiyatri, PDR, İlahiyat, Mühendislik gibi farklı alanlardan mezun oldukları tespit edilmiştir (Arık, 2015).

Türkiye'de psikoloji eğitiminde bir diğer sorun ise son yıllarda hızla artan bölüm ve kontenjan sayılarıdır. 1996'da on olan psikoloji bölümü sayısı (Arap, 2010), 2015'te 18 devlet, 53 vakıf olmak üzere toplam 71'e yükselmiştir. Başlangıçta çok sayıda vakıf üniversitesinde psikoloji bölümü açılırken, son yıllarda bu durum devlet üniversitelerinde gözlenmektedir. 2023 yılında toplam 125 üniversite (63 devlet, 62 vakıf) psikoloji bölümüne öğrenci almıştır (ÖSYM, 2023). Fakat, bunlardan yalnızca 18 tanesi Türk Psikologlar Derneği (TPD) tarafından akredite edilmiştir (TPD, 2024). Yükseköğretim Kurulu'nun 2024 istatistiklerine göre, yeterli sayıda öğretim elemanı olmadığı için henüz öğrenci alımı yapılmayan psikoloji bölümleri ile birlikte Türkiye'de aktif olarak toplam 166 adet psikoloji bölümü bulunmaktadır (YÖK, 2024).

Bölüm sayısının artmasıyla birlikte, psikoloji lisans eğitimine başlayan öğrenci sayısında da ciddi bir artış gözlenmektedir. Türkiye'de 1996 yılında psikoloji bölümlerinin toplam kontenjanı 391 iken, 2015 yılında bu sayı 5809'a yükselmiştir. 2023 yılında ise yaklaşık 2 kat artarak 11.318 öğrencinin¹ psikoloji lisans programına yerleştiği görülmektedir (ÖSYM, 2023). Bu durum, ilerleyen yıllarda psikoloji mezun sayısında önemli bir artış olacağını işaret etmektedir. Bu artışla birlikte, mezunların istihdamı konusunun daha kritik bir hale geleceği öngörülebilir. Öte yandan, bu durumu Avrupa üniversiteleri ile kıyas ettiğimizde yurtdışı verilerine ulaşamadığımızdan ve buna dair yayınları olmadığından dolayı kesin bir tespitten söz etmek mümkün değildir. Ancak, mevcut her üniversitenin psikoloji bölümü açtığı ve hem ulusal hem de uluslararası olmak üzere kayda değer bir kontenjan bulundurduğu göz önüne alındığında Avrupa

¹ Bu sonuçlar genel yerleştirme sonuçlarıdır. Okul birincisi yerleştirme, depremzede yerleştirme, 34 yaş üstü kadın yerleştirme, şehit-gazi yakını yerleştirme kategorileri dahil edilmemiştir.

ülkelerindeki psikoloji bölümü ve mezun öğrenci sayısının azımsanmayacak derecede olduğu varsayılmaktadır (Arnold ve Horan, 2017).

Profesyonel hayatta meslek etiğinin uygulanması, ilk öncelikle psikoloji lisans ve lisansüstü programlarında etik ilkelerin etkili bir şekilde öğretilmesine bağlıdır. Amerikan Psikologlar Birliği, lisans eğitiminde öğrencilere etik sorunları tanımlama ve etik bilgiyi uygulama kabiliyetinin kazandırılması gerektiğini ve lisans eğitimin beş ana öğrenme hedefinden birinin etik ve sosyal sorumluluk olduğunu belirtmiştir (APA, 2013). Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren etik dersleri lisans müfredatlarına geçmiş ve bu dersler kapsamında kullanılacak çeşitli ders kitapları ve materyaller uzmanlar tarafından hazırlanmıştır. Türkiye’de 2004 yılında psikoloji alanında meslek etiği üzerine temel çalışmalar tamamlanarak, psikoloji etiğinin öğretilmesine ve uygulanmasına yönelik önemli gelişmeler kaydedilmiştir. (Aydın, 2016). Giderek daha fazla çeşitliliğin söz konusu olduğu bu karmaşık yeni dünya düzeninde öğrencilerin etik kimliklerinin desteklenebilmesi için, etik derslerinde yalnızca teorik bir şekilde neyin yanlış olduğuna odaklanmamalı, belirsizliklerin yoğun olduğu durumlarda en iyi neyin yapılabileceği ön planda tutulmalıdır (Jacob ve Hartshorne, 2007).

Bunun yanı sıra dersler, öğrencilerin kendi değerlerini fark etmelerini sağlayacak çeşitli uygulamalarla (örn: etik otobiyografi yazımı, etik genogram oluşturulması) desteklenerek zenginleştirilmelidir (Handelsman, Gottlieb ve Knapp, 2005). Korkut ve Aktaş (2019)’un yapmış olduğu çalışmadan örnekle, Türkiye’de psikoloji bölümlerinde etik derslerinin işlenişini incelendiğinde, derslerin vaka örnekleri, tartışmalar, öğrencilere sahip oldukları değerleri fark ettirmeyi amaçlayan uygulamalarla desteklendiği görülmektedir. Bu dersin etkililiğini ölçmek için lisans öğrencileriyle yapılan çalışmada, etik dersini alanların, almayanlara kıyasla etik ihlaller karşısında farkındalıklarının, eyleme geçme yatkınlıklarının arttığı, etik ihlallerinin önüne geçmek adına süpervizyon almaya meyilli oldukları ve yayın etiği hakkında daha bilinçli oldukları tespit edilmiştir. Bu bulgular, Türkiye’de psikoloji eğitiminde etik derslerinin uluslararası standartlara uygun bir şekilde yürütüldüğünü göstermektedir. Avrupa eğitim sistemi de aynı şekilde etik dersinin üzerine çokça düşmekte ve her kademedен (lisans, master, doktora) programda etik dersini seçmeli ya da zorunlu ders olarak sunmaktadır. Ancak 2000-2006 yılları arasında yürütölen bir araştırma, bilimsel yolsuzluğun tüm dünyada olduğu gibi Avrupa’da da ırmanışta olduğunu gözler önüne sermektedir (Günal, 2010).

Sahaya inildiğinde ise, psikologların terapi yürütürken bağlı oldukları birçok meslek etiği kuralı bulunmaktadır (Kelman, 2021). Kimin psikolog unvanını kullanabileceği ve alanda yetkin hizmet vereceği gibi konular belirli kurumlarca belirlenip uygulamaya koyulmaktadır (Seçilmiş ve Alkar, 2020). Örneğin, Kuzey Amerika’da psikolog olarak görevini ifa etmek isteyen bir kişi Devlet ve Eyalet

Psikoloji Kurulları Birliği (The Association of State and Provincial Psychology Boards) tarafından verilen çalışma lisansını edinmekle yükümlüdür (ASPPB, 2023). Çalışma lisansı ile beraber psikologların sorumluluklarının sınırları çizilirken, ruh sağlığı çalışanlarının da asgari standartları belirlenmiş olmaktadır. Böylelikle terapiye başvuran hastaların hakları korunarak alana verilen zararın da önüne geçilmektedir. Amerikan Psikologlar Birliği (American Psychological Association) etik ilkelerinden ilki olan “yararlı olmak ve zararlı olmamak” ilkesi (APA, 2002) göz önüne alındığında, bu tür uygulamaların referans teşkil edeceği düşünüldükçe Türkiye’deki yasal düzenlemelerin gerekliliği konusu bir kez daha gündeme getirilmelidir (Rehm ve Demers, 2006).

Psikoloji lisans ve lisansüstü eğitiminin ayrılmaz bir parçası olan bir diğer ders ise araştırma yöntemleri dersidir. Bu ders, en temelde nitel, nicel ve karma yöntemlerini içerir. Kişilerin öznel deneyimleri hakkında derinlemesine bilgi sunması nedeniyle psikoloji ve psikoterapi alanında nitel ve karma yöntemle uygulanan çalışmalar büyük önem taşımaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinin psikoloji alanında Amerika ve Avrupa’da 1990’lardan bu yana kullanıldığı (Rennie, Watson ve Monterio, 2002) ve günümüzde de önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Son yıllarda nitel çalışmalara olan ilginin artmasına rağmen Türkiye’de, psikoloji alanında nitel ve karma araştırma yöntemlerine dair kaynak metinlerin ve lisans ve lisansüstü düzeyde açılan derslerin sayısı Amerika ve Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında hala oldukça sınırlı sayıda olduğu bilinmektedir. Yine bu nedenlerle, Türkiye’de nitel ve karma yöntemlerle yürütülen araştırmaların sayısının istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir (Tanyaş, 2014). Bu maksadın daraltılması adına, Türkiye’deki psikoloji eğitiminde nitel ve karma araştırma yöntemleri alanında daha fazla gelişme sağlanması gerekmektedir.

Psikoterapi ve Klinik Psikoloji Uygulamaları

Psikoterapi en genel anlamıyla, bireye daha olgun ve ruhsal denge getirerek kişinin ruh sağlığını geliştirmek ve korumak hedefli mental, duygusal ve davranışsal sorun ve bozukluk sergileyen hastalarla duygu ve düşünce bazlı çalışılarak yürütülen bir sağaltım bilim ve sanatıdır (Bateman, Brown ve Pedder, 2010). Tek bir başlık altında bahsetmek gerekirse duygusal çatışmalara çözüm üreten, bu çatışmalar sebepli meydana gelen anksiyete, çökkünlük vb. ruh sağlığı hastalıklarında semptomları hafifleten, kişilerarası ilişkilerde uyum düzeyini artıran tüm teknik ve metotlara psikoterapi denmektedir (McWilliams, 2020). Psikoterapi tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğu varsayılmaktadır. Ancak, 18. yy. ikinci yarısında, Fransız Doktor Philippe Pinel, ruh ve sinir hastalıkları hastanesi hücrelerinde yıllarca kapalı tutulan hastaların zincirlerini çözmüş ve gün ışığına kavuşan hastalar için bu hümanist yaklaşım ümit ve sevgi dolu bir zeminin temelini atmıştır (Kovel, 1976). Modern çağda tanımlanabilen ve ölçülebilir bilimsel bir noktaya ulaşan psikoterapide ise (Norcross, 2005),

uygulama belirli bir teori ya da paradigmaya dayanmaktadır. Planlanmış sağaltım yaklaşımına sahip psikoterapistler bahsi geçen yaklaşımların eğitimini almış uzmanlardır ve psikoterapi taraflarınca verilmektedir (Beutler ve Hodgson, 1993).

Diğer taraftan psikolojik rahatsızlıklar, literatüre psikolojik/psikiyatrik bozukluklar biçiminde geçmiştir ve alanyazında terimsel olarak bu şekilde ifade edilmektedir (Oltmanns ve Emery, 2015). Klinik psikoloji bu psikolojik/psikiyatrik bozuklukların ne olduğu, nasıl geliştiği, hangi etmenlerden etkilendiği, ne tür bir değerlendirilmeye tabii tutulduğu, hangi koşul ve şartlarda anormal olarak nitelendirilebileceği, sağaltım yol ve yöntemi, nasıl nüksettiği gibi konularla ilgilenmektedir. Psikanalitik, Bilişsel-Davranışçı, Hümanistik ve Aile Sistemi gibi Kuramlarla çalışan klinik psikoloji alanı zaman içerisinde yürütülen araştırmalarla başka kuram ve modellerin ortaya çıkmasına katkı sunmuştur (Plante, 2005).

Amerika'da klinik psikoloji alanında doktora programlarına kayıtlı 596 öğrenci üzerinde yapılan bir çalışmada, öğrencilerin program seçiminde dikkate aldıkları kriterlerden birinin programın akredite edilmesi olduğu tespit edilmiştir (McIlvried vd, 2010). Türkiye'de ise lisans ve lisansüstü düzeyde sınırlı sayıda akredite program bulunması, uluslararası alanda öğrencilerin tercihlerini azaltabilecek bir etken olarak değerlendirilebilir. Türkiye'de mevcut uygulamalı psikoloji ve klinik psikoloji lisansüstü programları içerdikleri psikoterapi ekolleri açısından da oldukça sınırlıdır. Mevcut lisansüstü programların çoğunda, Bilişsel Davranışçı Terapi veya Psikodinamik yaklaşım öğretilmekte, klinik terapi vermek isteyen uzmanlar diğer ekolleri dışarıdan kimi zaman yüksek ücretler karşılığında almak zorunda kalmaktadırlar (Moodley, Gielen ve Wuosa, 2013). Ancak alan yazında etkililiği bilimsel olarak kanıtlanmış 400'den fazla terapi ekolü olduğu bilinmektedir (Yıldırım ve Kumcağız, 2022). Bu nedenle Türkiye'deki klinik psikoloji eğitimlerinin içerdiği terapi ekollerinin çeşitliliğinin yetersiz olduğunu söylemek mümkündür. Öğrenciler lisansüstü eğitimlerini tamamlasalar dahi, kendilerini yetersiz hissetmekte, eğitimlere yüksek ödemeler yaparak farklı ekollerin sertifikasyon ve süpervizyon süreçlerini tamamlamaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle psikoterapi eğitimleri artık adeta bir sektör haline dönüşmüş, eğitimlerin kalitesinde ve fiyatlarında dengesizlikler oluşmuştur. Bu durum mesleğe yeni başlayan uzmanların kafalarını karıştırmakta ve bütçelerini zorlamaktadır (Çenesiz, 2007).

Türkiye'de 1980'lerden itibaren çift ve aile terapisi uygulamaları yapılmakta olup eğitimlerin standardizasyon çalışmalarına ise yakın zamanda başlanmıştır (Akyıl vd, 2015). Son yıllarda Türkiye'de çift ve aile terapisi yüksek lisans programının açılması oldukça sevindirici olsa da (Akyıl vd, 2015) henüz doktora programı mevcut değildir. Avrupa'da ve Amerika'da aile terapisi yaklaşımlarına oldukça önem verilmektedir. Retzlaff (2013) Almanya'da psikologların,

psikiyatristlerin ve sosyal hizmet uzmanlarının aldığı en popüler terapi yöntemlerinden birinin *Sistemik Aile Terapisi* olduğunu, günümüzde çift terapisinin danışmanlık merkezlerinde, gençleri koruma hizmetlerinde ve çocuk rehberlik merkezlerinde kullanıldığını belirtmiştir. Amerika'da yapılan bir araştırmada ise öğretim üyelerinin %10'unun aile terapisi yönelimli çalıştıkları, programların %32'sinin ve tüm psikoterapi derslerinin %18'inin aile terapisi üzerine olduğu tespit edilmiştir (Cooper, Ramage ve Soucy, 1981).

Türkiye'de meslek yasasının olmaması da klinik psikoloji alanındaki başlıca sorunlardan bir tanesidir. Avusturya'da 01.01.1991 tarihi itibarıyla "Psikolog" ve "Psikoterapist" unvanları ve faaliyet alanları tanımlayan iki meslek yasası yürürlüğe girmiştir. Bu yasalara göre klinik alanda çalışan ve sağlık hizmeti veren psikologların bir yüksek lisans eğitimi tamamlaması, psikoterapist unvanını alan psikologların ise resmi olarak tanınan eğitimleri alması gerekmektedir. Psikoterapist unvanını almak için gerekli olan eğitimler, üniversiteler tarafından verilmemekte, özel kurumlarca sağlanmaktadır. Eğitimler Psikoterapi Danışma Komitesi tarafından uygun görülen kalifiye kişiler tarafından alınabilmekte ve denetlenmektedir. Ancak özellikle terapi eğitimlerindeki fiyat farklılıkları bu denetlemelerin de yeterli olmadığını kanıtlamaktadır. Avusturya'da sağlık alanında hizmet veren psikologların çoğu bu iki unvanın gerekliliğini de yerine getirmek durumundadır (Kryspin-Exner, 2001).

Psikolojinin Diğer Alanları

Türkiye'de psikoloji alanının temel sınırlarından biri var olan lisansüstü programların çoğunun klinik ve uygulamalı psikoloji alanında olmasıdır (Köse, 2008). Türkiye'de diğer alt alanlarda uzmanlık yapmak isteyen öğrenciler, Amerika ve Avrupa'da olduğu kadar çeşitli lisansüstü programlara ulaşamamaktadır. Sosyal psikoloji, gelişim psikolojisi, deneysel psikoloji, bilişsel psikoloji gibi psikolojinin en temel alt alanlarında dahi lisansüstü programların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu bölümde, spor psikolojisi, sağlık psikolojisi ve nöropsikoloji gibi psikolojinin önemli alt alanlarının Türkiye'deki güncel durum ele alınacak ve bu alanlar Amerika ve Avrupa ülkeleriyle karşılaştırılacaktır.

Psikoloji bölümlerinde laboratuvarların ve araştırma gruplarının bulunması, eğitim kalitesini önemli ölçüde artırmaktadır. Stoloff ve arkadaşlarının (2012) yaptığı araştırmalar, öğrencilerin daha fazla laboratuvar deneyimi kazanmaları hasabıyla psikoloji programlarında daha memnun, tatminkâr olduklarını göstermektedir. Bu çalışmadan yola çıkarak, laboratuvar çalışmalarının, araştırma projelerine katılımı teşvik ederek, akademik danışmanlığı geliştirerek ve öğrenci-öğretim üyesi etkileşimini artırarak psikoloji bölümlerinin başarısında önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Avrupa ve Amerika'daki psikoloji bölümlerinde çok spesifik alanlarda multidisipliner bir şekilde çalışan

laboratuvarlar bulunmaktadır (Mutlutürk, 2023; Cole, Vasquez ve Engeström, 1997). Türkiye’de ise psikoloji alt alanlarının (klinik, deneysel, sosyal, gelişim vb.) herhangi birinde laboratuvarı bulunan üniversitelerin sayısı önceki yıllara göre artmış olsa da hala yeterli seviyede değildir. Türkiye’de psikoloji eğitimin uluslararası standartlara kavuşması noktasında laboratuvarların niteliğinin ve niceliğinin artırılması gerekmektedir.

Psikolojinin yeni gelişmekte olan alanlarından biri spor psikolojisidir. Spor psikolojisi, sporla ilgili davranışların desteklenmesini, sürdürülmesini ve geliştirilmesini sağlayan unsurları araştıran uygulamalı multidisipliner bir alandır (Rejeski ve Brawley, 1988). Spor psikolojisinin Türkiye’deki gelişimini yurt dışıyla kıyasladığımızda, umut verici gelişmeler olmakla birlikte, oldukça geriden geldiği de görülmektedir. Dünyada ilk spor psikolojisi laboratuvarı 1925 yılında Amerika’da açılırken, Türkiye’de 2010-2020 yılları arasında açıldığı görülmektedir (Şahinler, Ün ve Atasoy, 2019). Bunun yanı sıra 1980’lerde Amerika’da tartışma konusu olan spor psikolojisi sertifikasyon süreçleri ve etik standartları Türkiye’de yeni yeni tartışılmaktadır (Ersöz, 2022). Sporcuların en uygun ve en üst seviyede performanslarını ve psikosomatik iyi oluşlarını hedefleyen ve bu amaçla psikolojik bilgi ve becerinin kullanılması gerektiğini söyleyen spor psikolojisi, aynı zamanda spor alanlarının performansla ilişkisi ve sportif faaliyet ve organizasyonların sporcunun gelişimsel ve ruhsal yapısı üzerindeki etkisiyle ilgilenmektedir (Tenenbaum ve Eklund, 2020). Türkiye’de 1982’den beri spor psikolojisi alanında yüksek lisans ve doktora programları yer almakla birlikte spor psikolojisi eğitimlerinin, sertifikasyon süreçleri konusunda bir netlik sağlanamamıştır. Spor psikolojisine dair bazı spor federasyonların ve vakıf üniversitelerinin düzenlediği programların yetkinlikleri, programlara alan dışından başvuruların alınıp alınmaması gerektiği tartışılmaktadır. Avusturya’da da spor psikolojisi eğitimlerinin alan dışına açık olduğu görülmektedir. Avusturya Psikoloji Derneği’nin iş birliğiyle düzenlenen 100 saat eğitim, süpervizyon ve 100-300 saatlik uygulamayı içeren “Rekabetçi Sporlarda Spor Psikolojisi ve Zihinsel Koçluk” eğitimi; psikologlar, spor bilimcileri, antrenörler ve doktorlar tarafından alınabilmektedir (Wylleman vd, 2009). Türkiye’de spor psikolojisi alanında bahsi geçen sorunların çözüme kavuşması için alandaki derneklerin ve üniversitelerin aracılığıyla spor psikolojisi eğitimlerinin akredite edilmesi gerekmektedir (Görgülü, 2018).

Sağlık psikolojisi, sağlığın sürdürülmesi, hastalıkların önlenmesi ve tedavisi bağlamındaki insan davranışlarını inceler (Matarazzo, 1980). Türkiye’de 2017-2018 yıllarında sağlık psikolojisi dersinin, psikoloji lisans bölümlerinin %80’inde ve lisansüstü programların %18’inde yer aldığı görülmüştür (Acar ve Taşkale, 2021). Türkiye’de klinik psikoloji derslerinin ise genellikle tüm lisans programlarında zorunlu ders olduğu, fakat klinik psikolojinin bir nevi üst çatısı sayılan sağlık psikolojisi derslerinin genellikle seçmeli olduğu görülmektedir. Sağlık psikolojisi dersinin tüm psikoloji lisans programlarında yer almaması ve

seçmeli olması, bu alanın gerektiği kadar tanınmamasına neden olmaktadır (Acar ve Taşkale, 2021). Henüz sağlık psikolojisi alanında Amerikan Psikologlar Birliği tarafından akredite edilmiş doktora programı bulunmamakla beraber (APA, 2022a) doktora sonrası programlar yer almaktadır (APA, 2022b). Yine aynı şekilde Türkiye'de de sağlık psikolojisi alanında Türkiye'de akredite edilmiş bir sağlık psikolojisi programı bulunmamaktadır (Acar ve Taşkale, 2021). Avrupa ülkelerinde ise her ne kadar Davranışsal Tıp ve Sağlık Psikolojisinin odaklandığı ortak nokta fiziksel sağlık olsa da tıp mesleği büyük ölçüde biyomedikal modele bağlılığını sürdürürken, sağlık psikologları sağlık ve hastalığı biyolojik, psikolojik, davranışsal ve sosyal süreçlerin karşılıklı etkileşimi olarak açıklayan biyopsikososyal bir yaklaşımı benimsemektedir (Plass vd, 2017). Buradan yola çıkarak Avrupa Sağlık Psikolojisi Topluluğu (ASPT) köklü geleneğine sahip çıkarak sağlık psikolojisini psikolojinin uzmanlık alt alanı olarak değil de tıbbın bir parçası olarak kabul edip etmeyeceklerine dair tartışmayı gündeme taşımışlardır (Ogden, 2007; Hariharan 2024). Bu durum, Sağlık Psikolojisinin ne olduğu hususunda Avrupa'da ve ASPT'de temsil edilen ülkeler açısından fikir birliği ihtiyacını doğurmuştur. Ayrıca, Byrne, Gethin ve Swanson (2017) ASPT'ye, Avrupa ve uluslararası düzeyde Sağlık Psikolojisine dair daha planlı bir yaklaşım önermiş ve standartlaştırılmış uluslararası düzenlemenin öncülüğü konusunda teşvik etmişlerdir. Öte yandan, sağlık psikolojisinin bir alt alanı olan klinik sağlık psikolojisi alanında, üniversite-hastane iş birlikleri ve uygulamaya dönük staj imkanları eğitim kalitesinin yükselmesi açısından önem arz etmektedir (Acar ve Taşkale, 2021).

Psikolojinin diğer bir alt alanı da nöropsikolojidir. Nöropsikoloji alanı Avrupa, Avustralya ve Kuzey Amerika gibi gelişmiş sağlık hizmetleri, yüksek yaşam beklentilerine sahip, gelir seviyesi yüksek ülkelerde son yıllarda oldukça hızlı büyümüştür (Hessen vd, 2018). Finlandiya da otuz yılı aşkın süredir sistematik bir eğitim sunarak bu alanda başarılı olan Avrupa ülkelerinden biri olmuştur. Finlandiya'da nöropsikoloji alanında öğrencilerin uzmanlık eğitimlerini tamamlayabilmeleri için sertifikasyon sürecini tamamlayarak süpervizyon eşliğinde dört yıl boyunca klinik deneyim edinmeleri gerekmektedir (Hokkanen vd, 2016). Nöropsikoloji alanı Amerikan Psikologlar Birliği tarafından belirlenen 55 alt alanın en büyüğü haline gelmekle birlikte, diğer ülkelerde hala sınırlı bir gelişim sergilemektedir (Hessen vd, 2018). Türkiye'de de nöropsikoloji alanında sınırlı sayıda lisansüstü programı vardır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Psikoloji bölümleri Türkiye'de, Amerika'da ve Avrupa'da önemli ölçüde ilgi görmektedirler. Bu nedenle üniversiteler, her gün artan talebi karşılayarak psikoloji ve ilgili alanların eğitimini verebilmek için gerekli alt yapıyı hazırlamaktadırlar. Psikolojiye olan bu ilgi sadece üniversite seviyesinde değil özel sektörde de çeşitli (koçluk, danışmanlık, uzmanlık vd.) eğitimlerin

açılmasına neden olmaktadır. Fakat özel sektördeki yöntemler hem etik ilkeler hem de müfredat bakımından daha derinlikli tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda elinizdeki makalede makro bir perspektiften faydalanarak ve literatürdeki tartışmalardan yararlanarak psikoloji öğretimi ve uygulamasına dair bilgilere daha çok lisans ve lisans üstü açıdan değinilmiştir. Türkiye'deki psikoloji eğitimindeki saptamalar, gerekli ölçütler çerçevesinde belirlenen unsurlar, görüngülerle işlenmiştir. Ancak daha detaylı bir analiz, güncel uygulamalar ve bilgilenme için Amerika, Avrupa ve Türkiye'deki bazı üniversitelerin psikoloji programlarına özel olarak bakmak gerekmektedir.

Avrupa açısından bakıldığında Avrupa Psikolog Dernekleri Federasyonu (EFPA) tarafından çatısı *EuroPsy* öncülüğünde psikologlar için çeşitli eğitimler verilmekte ve bu eğitimlerin yüksek standartları üniversiteler için de belirleyici olmaktadır. Bunun yanında söz konusu girişim Avrupa Birliği (AB) ülkelerince de desteklenmekte ve Bologna sürecinde de dikkate alınmaktadır. Ne var ki Psikolojinin doğuş noktası Avrupa ülkeleri olarak görünse de hem Türkiye'de hem Avrupa'da psikolojinin Amerikanlaşmasından bahsetmek mümkündür. Bunun nedenin olarak, Avrupa deneyselciliğinin yerini Amerika işlevselciliğine bırakmasını gösterebiliriz ki Türkiye'de Amerika etkisinin Avrupa'ya kıyasla daha güçlü olduğunu söyleyebiliriz.

Avrupa ülkeleri, Amerika ve Türkiye arasındaki ayrışma bazı noktalarda benzerlikler de barındırmaktadır. Söz gelimi, eğitim psikolojisi konusundaki tartışmalar her üç nokta da paralel bir biçimde ilerlemiştir. İlk etapta eğitim psikolojisi ne Amerika'da ne Avrupa'da ne de Türkiye'de gerekli ilgiyi görmüştür. Daha yakın dönemlerde okullarda ve diğer öğrenme süreçlerinde eğitim psikolojisine dair bilgilerin yokluğunun önemli sorunlara açtığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle eğitim psikolojisine yönelik çalışmalar hızlandırılmıştır. Fakat *Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik* bölümlerinin Türkiye'deki hızlı gelişimi ve bu bölümlerdeki detaylı çalışmalar, eğitim psikolojisine, özgün ve ağırlıklı bir özellik kazandırmıştır. Amerika ve Avrupa'da eğitim psikolojine dair çalışmalar yoğun ve başarılı olsa da Türkiye'de eğitim psikolojisinin bir anabilim dalı olarak Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik kapsamında çalışılıyor olması, onun Türkiye'de hızlı ilerlemesine katkıda bulunmuştur.

Psikoloji eğitimi konusunda ise Amerika, Türkiye ve Avrupa arasında önemli farklar olduğunu söylenebilir. Avrupa'da psikoloji eğitimi ve psikoterapi şartları daha açık bir biçimde yapılandırılmıştır. Bologna süreci Avrupa'daki eğitimin standartlarını daha da netleştirmiş ve bir anlamda kalitenin iyileşmesini katkı sunmuştur. Ancak Türkiye'deki psikoloji programların akreditasyon süreçlerinin sınırlı olması, uluslararası rekabet gücünü azaltmakta ve programın kendi içinde sorunların büyümesine neden olmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de, psikoloji

eğitimi konusunda uluslararası standartları yakalama çabaları artırılmalı, böylece Avrupa ve Amerika ile rekabet eder hale getirilmelidir.

Türkiye, Amerika ve Avrupa'daki eğitimlerin güçlü ve zayıf yönleri, psikoloji bölümlerinden mezun olanların istihdamı ve bu istihdamdan faydalanan insanların memnuniyeti gibi konular sistematik olarak da ayrıca ve detaylıca incelenebilir. Ancak kısa bir biçimde Amerika'da klinik ve pratik uygulamalara ve araştırmaya özel önem atfedilirken, Avrupa'da teori ve klinik çalışmalar arasında bir denge oluşturulmaya çalışılmaktadır. Türkiye'de ise bu çerçevede uluslararası standartları yakalama çabaları sürmektedir. Fakat bunun da ötesinde eğitimin nasıllığı ve içeriğine yönelik ölçülerin yakalanması diğer bütün alanlarla (sosyoloji, felsefe, mühendislik, tıp, konservatuar vd.) aynı önemi taşımaktadır. Belki burada vurgulanması gereken sosyal bilimlerin kendi arasında ve gerektiğinde fenni bilimlerle iş birliği içerisinde multidisipliner bir perspektifle birbirlerine desteklemeleri gerektiğidir. Aksi takdirde Frankl'ın da ifade ettiği indirgemecilik tehlikesiyle karşı karşıya kalınabilecektir (Frankl, 2021, s. 35):

“Tehlike gerçekten de evrenselliğin eksikliğinde mi yatıyor? Daha ziyade bütünsellik iddiasında gizlenmiyor mu? Tehlikeli olan, örneğin biyoloji alanında uzman olan bir kişinin insanlığı yalnızca biyoloji terimleriyle anlamaya ve açıklamaya çalışmasıdır. Aynı şey psikoloji ve sosyoloji için de geçerlidir. Bir alanın her şeyi açıklayabileceği iddia edildiği anda biyoloji biyolojizme, psikoloji psikolojizme ve sosyoloji sosyolojizme dönüşür. Başka bir deyişle, o anda bilim ideolojiye dönüşür. Üzülmemiz gereken şey, bilim insanlarının uzmanlaşması değil, uzmanların genelleme yapmasıdır diyebilirim. Korkunç basitleştiriciler/eleştiriciler olarak adlandırılan bu tiplere aşınayız. Şimdi de benim korkunç genellemeciler olarak adlandırmak istediğim bir tiplere tanışıyoruz. Yani sınırlı bulgulara dayanarak aşırı genellemeler yapma eğilimine karşı koyamayanları kastediyorum.”

Psikolojinin nerde nasıl öğretildiğine dair çalışmalar bir bütünlük içinde ele alındığında önemli sonuçlar elde edilecektir. Zira psikoloji eğitimi ve öğretimi; ekonomik, sosyal, çevresel ve politik unsurlardan fazlasıyla etkilenmektedir. Kültürel kodlar ya da kolektif travmalar (kovid-19, ekonomik krizler, depremler vd.) yine psikoloji uygulama ve eğitimini değiştirebilecek unsurlar arasında sayılabilir. Bütün bu hususlar üniversitelerde psikoloji öğretiminin alt yapısını ve biçimlerini başkalaştırmaktadır. Yine de psikoloji eğitimi diğer alanlarla benzer biçimde teorik bilgiyi, pratik uygulamaları, eleştirel düşüncüyü, iş birliğini, iletişimi ve etik ilkeleri kapsamaktadır. İnteraktif ve öğrencinin katılımını sağlayacak yöntemler vaka incelemelerini, dramaları, beyin jimnastiği ve soru-cevap diyaloglarıyla güçlendirilmelidir. Söz konusu yaygın yöntemler öte yandan özellikle psikoterapi eğitimlerinde artırılmış gerçeklik gözlükleri gibi yeni teknolojik ortamlardan faydalanmalıdır.

Böyle çok yönlü ve yaratıcı eğitimlerden geçen öğrenciler gerçek dünyadaki bireysel ama toplumsal etkileşimleri olan karmaşık sorunları psikoloji bilgileriyle çözümlenebilecek ve teorik kavramları gündelik hayatla ilişkilendirebileceklerdir. Öte yandan, psikolojinin diğer bilim dallarıyla olan ilişkisinden de faydalanan psikolog adayları ve psikologlar, insan davranışı ve zihinsel süreçlerini temel aldıkları araştırmalarında kültürel yeterliliğin, çokkültürlülüğün, farklı bakış açılarına saygının ve düşünce ve ifade özgürlüğünün önemine vurgu yapacaklardır. Elbette bunu yaparken kişisel hakların ve mahremiyetin korunduğu, bilimsel sınırlılıkların ortaya konulduğu etik değerlere bağlılıklarını koruyacak ve özellikle klinik şartlarında etik standartları hassasiyetle takip edeceklerdir.

Akademik bir çalışmanın muhtemel sınırlılıkları ve sınırları nedeniyle elbette bu makaleye dahil edilemeyen tartışmalar, kıyaslamalar ve değerlendirmeler söz konusudur. Ancak okuduğunuz çalışma Psikolojinin bir bilim olarak üniversitelerde nasıl sunulduğuyla ilgili Amerika, Avrupa ve Türkiye üçgeninde karşılaştırma yapmayı hedefleyerek özellikle psikoloji öğretimine ilgi duyanlara bir çıkış noktası olmayı hedeflemektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalar psikolojinin üniversitelerde anlaşılmasına yoğunlaşmalı, teorik ve pratik konulara detaylı değinerek öğrencilerin daha donanımlı mezun olmasına destek olmalıdır. Ancak bunlardan bahsederken psikolojiye karşı artan ilgiden de yola çıkarak psikologların bu talebe nasıl karşılık verdikleri, eğitimlerini nasıl tamamladıkları ve özellikle terapi esnasındaki yeterliliklerine dair özel çalışmalar da yapılmalıdır. Bu çalışmalar nitel, nicel ve karma desenlerle yapılabileceği gibi, eğitimciler ve uygulayıcılardan bizzat görüşler alarak yapılacak çalıştaylarla da alanın gelişimine katkı sunulmalıdır.

Kaynakça

- Acar, D. ve Taşkale, N. (2021) "Sağlık psikolojisi eğitimi: Türkiye değerlendirmesi", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(41):1421-1456.
- Akınoğlu, O. (2005) "Türkiye'de Uygulanan ve Değişen Eğitim Programlarının Psikolojik Temelleri", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22:31-45.
- Akyıl, Y., Üstünel, A., Alkan, S., ve Aydın, H. (2015) "Türkiye'de çift ve ailelerle çalışan uzmanlar: Demografik özellikler, eğitim ve klinik uygulamalar", *Psikoloji Çalışmaları*, 35(1):57-84.
- Altmaier, E. ve Hall, J. (2008) *Global Promise: Quality Assurance and Accountability in Professional Psychology*, Oxford: Oxford University Press.
- American Psychological Association. (2013) APA guidelines for the undergraduate psychology major (Version 2.0), <http://www.apa.org/ed/precollege/undergrad/index.aspx> (16 Nisan 2024).
- American Psychological Association (APA). (2022a, Ekim 29), Accredited doctoral programs for training in health service psychology:2022,<<https://irp.cdn-website.com/a14f9462/files/uploaded/2022%20APA%20Accredited%20Doctoral%20Programs.pdf>>, (16 Nisan 2024).
- American Psychological Association (APA). (2022b, Ekim 29). Accredited postdoctoral programs for training in health service psychology: 2022, <<https://irp.cdn-website.com/a14f9462/files/uploaded/2022%20APA%20Accredited%20Postdoctoral%20Programs.pdf>> (16 Nisan 2024).
- American Psychological Association. (2002) Ethical principles of psychologists and code of conduct. <<https://www.apa.org/ethics/code/principles.pdf>> (16 Nisan 2024).
- American Psychological Association Presidential Task Force on the Future of Psychology as a STEM Discipline. (2010) *Report on psychology as a core Science, Technology, Engineering, and Mathematics (STEM) Discipline*, Washington, DC: Author.
- Anschütz, G. (2016) "İnsanların Ahval-i Ruhîyeleri Arasındaki Ferdi Farklar Hakkında Tetkikler", *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, 1(5):475-480.
- Arık, E. (2015) "2023 hedeflerinin psikoloji bölümlerine etkileri", 14. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi. 23-25 Kasım 2015, ODTÜ, Ankara, Turkey.

- Arnold, C. ve Horan, J. (2017) *Inclusive Educational Practice in Europe: Psychological Perspectives*, London: UCL Institute of Education Press.
- Aslıtürk, E., ve Batur, S. (2014) “Teknisyenlik ve Toplumsallık Arasında Psikolojinin Dünü, Bugünü ve Yarını”, *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, 5.
- Aydın, İ. (2016) *Akademik Etik*, Ankara: Pegem Akademi.
- Baker, D. B. (2012) *The Oxford Handbook of the History of Psychology: Global Perspectives*, Oxford: Oxford University Press.
- Bakırtaş, T. (2021) “Anormal Psikoloji”, *Journal of Düzce University Faculty of Theology*. 5(1):102-105.
- Barkholt, K. (2005) “The Bologna process and integration theory: Convergence and autonomy” *Higher Education in Europe*, 30(1):23-29.
- Bateman, A., Brown, D., Pedder, J. (2010) *Introduction to Psychotherapy: An Outline of Psychodynamic Principles and Practice*, London: Routledge.
- Batur, S. (2003) “Türkiye’de psikoloji tarihi yazımı üzerine”, *Toplum ve Bilim*, 98:255-264.
- Beutler, L. E. ve Hodgson, A. B. (1993) “Prescriptive psychotherapy”, içinde Stricker G and Gold JR. (Ed.), *Compherensive handbook of psychotherapy integration*, New York and London Plenum Press, ss.151-163.
- Bilgin, N. (1988) *Başlangıcından günümüze Türk psikoloji bibliyografyası*, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.
- Brewer, C. L. (2006) “Undergraduate education in psychology: United States”, *International Journal of Psychology*, 41(1): 65–71.
- Butcher, J. N., Mineka, S., ve Hooley, J. M. (2013) *Anormal Psikoloji*, çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Byrne, M., Gethin, N., ve Swanson, V. (2017) “Health psychology practice in Europe: Taking stock and moving forward together” *European Health Psychologist*, 19(2):314-320.
- Cacioppo, J. (2007) “Psychology is a hub science”, *Aps Observer*, 20.
- Cole, M., Vasquez, O. A., Engeström, Y. (1997) *Mind, Culture, and Activity Seminal Papers from the Laboratory of Comparative Human Cognition*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Commission Européenne (1995) *Livre vert sur l’Innovation*, Bruxelles: Commission Européenn.
- Cooper, A., Rampage, C. ve Soucy, G. (1981) “Family therapy training in clinical psychology programs” *Family Process*, 20:155-158.

- Coşkun, H., ve Özabacı, N. Ş. (2013) “Psikolojiye giriş”, *Sosyal psikoloji*, ss.495-520.
- Curaj, A., Scott, P., Vlasceanu, L. (2012) *European Higher Education at the Crossroads Between the Bologna Process and National Reforms*, London: Springer.
- Çenesiz, G. Z. (2007) *The professional and social roles of clinical psychologists in Turkey* (Master's thesis, Middle East Technical University).
- Dunn, D. S., McCarthy, M. A., Baker, S., Halonen, J. S., ve Hill, G. W. (2007) “Quality benchmarks in undergraduate psychology programs” *American Psychologist*, 62:650–670.
- Dunn, D. (2013) *The psychologically literate citizen: Foundations and global perspectives*, Oxford University Press.
- Dunstan, R., ve Moghaddam, F. M. (2016) “Causation in introductory psychology texts”, R., Harré, FM Moghaddam, (Eds.), *Questioning causality: Scientific explorations of cause and consequence across social contexts*, ss.53-64.
- Erdoğan, İ. (2016) “Eğitim Psikolojisine Dair Ontolojik Bir Değerlendirme” *HAYEF Journal of Education*, 13(2):89-102.
- Ersöz, G. (2022) “Dünyada ve Türkiye’de spor psikolojisinin tarihsel gelişimi”, *Fenerbahçe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1):20-35.
- Ertürk, E. M. (2017) “Bilimsel psikolojinin tarihsel süreci üzerine”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14):161-180.
- Frankl, V. E. (2021) *Anlam İstenci: Logoterpinin Temelleri ve Logoterapi Uygulamaları*, İstanbul: Totem.
- Galip, R. (1933) “Milli Eğitim Bakanı Sayın Reşit Galib’in Demeci”, Hirş, E. (Haz.) *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitenin Gelişmesi Cilt 1. İçinde*, 1950, İstanbul, ss.310-319.
- Geuter, U. (1980) “Insitutionelle und professionelle Schranken der Nachkriegsauseinandersetzungen über die Psychologie im Nationalsozialismus”, *Psychologie und Gesellschaftskritik*, 4(13-14): 5-39.
- Goggin, J. E. ve Goggin, E. B. (2001) *Death of a "Jewish Science" Psychoanalysis in the Third Reich*, Indiana: Purdue University Press.
- Görgülü, R. (2018) “Spor ve Egzersiz Psikolojisinde Kariyer Basamakları, Güçlükler ve Tehlikeler: Birleşik Krallık’tan Model Uygulamalar”, *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(1):164-178.

- Gültekin, M. ve Anagün, Ş.S. (2006) “Avrupa Birliği’nin eğitimde kaliteyi belirleyici alan ve göstergeleri açısından Türk eğitim sisteminin durumu” *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2:145-170.
- Günel, İ. (2010) “Yayın etiği ve sorunları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 3(1):54-56.
- Hailstorks, R., Norcross, J. C., Pfund, R. A., Aiken, L. S., Stamm, K. E., ve Christidis, P. (2016) “Assessment drivers and practices in undergraduate psychology programs: A survey of associate and baccalaureate degree programs”, *Scholarship of Teaching and Learning in Psychology*, 2(2):99-117.
- Halpern, D. F. (2010) *Undergraduate education in psychology: A blueprint for the future of the discipline*, American Psychological Association.
- Handelsman, M. M., Gottlieb, M. C., ve Knapp, S. (2005) “Training ethical psychologists: An acculturation model”, *Professional Psychology: Research and Practice*, 36(1):59–65.
- Hariharan, M. (2024) *The Textbook of Health Psychology*, Taylor & Francis.
- Hessen, E., Hokkanen, L., Ponsford, J., van Zandvoort, M., Watts, A., Evans, J., ve Haaland, K. Y. (2018) “Core competencies in clinical neuropsychology training across the World”, *The Clinical neuropsychologist*, 32(4): 642–656.
- Hokkanen, L., Nybo, T., & Poutiainen, E. (2016) “Neuropsychology in Finland – over 30 years of systematically trained clinical practice”, *The Clinical Neuropsychologist*, 30(8):1214-1235.
- Hong, P.Y., Lishner, D.A., Ebert, A.R., Zimmerman, C.N., Oechsner, M., ve McCann, L.I. (2019) “Undergraduates’ considerations in declaring either a bachelor of science or a bachelor of arts in psychology”, *Teaching of Psychology*, 46:179-186.
- Jacob, S. ve Hartshorne, T. S. (2007) *Ethics and Law for School Psychologists*, New Jersey: Wiley ve Sons.
- Kağıtçıbaşı, C. (1995) “History and Development of Psychology in Turkey”, *The Origins and Development of Psychology: Some National and Regional Perspectives*, 29(6): 729-738.
- Karlı, T. A. ve Karlı, D. P. (2023) “Cumhuriyet döneminin Türk psikoloji çalışmalarına katkıları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (100. Yılında Cumhuriyet Özel Sayısı), 25:175-184
- Kavas, A. B., Ersanlı, E., Kumcağız, H., Çelik, S. B., Duran, V., Demir, Y., ... ve Ergin, A. G. Z. Ö. (2007) *Eğitim psikolojisi*, İstanbul.

- Kelman, H. C. (2021) "A responsible psychologist is a responsible citizen" *Journal of Social Issues*, 77(3): 917-935.
- Kılıç, R. (2015) "Türkiye'de Modern Psikolojinin Tarihi: İlm-i Ahvâl-i Ruh'İlmü'n-Nefs/Ruhiyyat", *Kebikec: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 40:21-27.
- Korkman, H. (2019) "Pozitif bir bilim olarak psikoloji", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1):345-357.
- Korkut, Y. ve Aktaş, A. (2019) "Türkiye'de Psikoloji etiği öğretimi: Bir uygulama çalışmasının etik davranış, ahlaki değerler ve etik kuralları benimseme açısından değerlendirilmesi", *Klinik Psikoloji Dergisi*, 3(2):55-68.
- Kovel, J. (1976) *A complete guide to therapy: From psychoanalysis to behavior modification*. Pantheon.
- Köse, A. (2008) *Türkiyede psikoloji ve din psikolojisi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Kryspin-Exner, I. (2001) "Psychotherapy and Clinical Psychology in Austria", *European Psychotherapy*, 2(1):20-24.
- Lunt, I. (2005) "The implications of the "Bologna process" for the development of a European qualification in psychology", *European Psychologist*, 10(2):86-92.
- Lunt, I. (2011) "EuroPsy: The development of standards for high-quality professional education in psychology", *European Psychologist*.
- Lunt, I., Peiró, J. M., Poortinga, Y., Robert, A. R. (2014) *EuroPsy Standards and Quality in Education for Professional Psychologists*, Boston: Hogrefe.
- Lunt, I. (2014). International frameworks for psychology education and training: A European perspective. İç. *Psychology Education and Training*, Psychology Press, ss.49-62.
- Matarazzo, J. D. (1980) "Behavioral health and behavioral medicine: Frontiers for a new health psychology" *American Psychologist*, 35(9):807-817.
- Mathie, V. A. (2002) "Building academic partnerships in psychology: The psychology partnerships project" *American Psychologist*, 57(11):915-926.
- McGovern, T. V., ve Brewer, C. L. (2003) "Undergraduate education", *Handbook of psychology: Volume 1, history of psychology*, ss. 465-486.
- McIlvried, E. J., Wall, J. R., Kohout, J., Keys, S., ve Goreczny, A. (2010) "Graduate training in clinical psychology: Student perspectives on selecting

- a program”, *Training and Education in Professional Psychology*, 4(2):105–115.
- McWilliams, N. (2020) *Psychoanalytic diagnosis: understanding personality structure in the clinical process* (2. bas.), The Guilford Press.
- Moodley, R., Gielen, U. W., Wurosa, W., R. (2013) *Handbook of Counseling and Psychotherapy in an International Context*, London: Routledge.
- Morgan, C. T. (2010) *Psikolojiye giriş*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Mutlutürk, A. (2023) “Türkiye’de Deneysel Psikolojinin Tarihsel Gelişimi: Ulusal Yayın Örüntüleri (1929-1978)”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(Özel Sayı):241-260.
- Newstead, S. E., ve Makinen, S. (1997) “Psychology teaching in Europe”, *European Psychologist*, 2(1): 3-10.
- Norcross, J. C. (2005) “A primer on psychotherapy integration” iç. J. C. Norcross ve M. R. Goldfried (Ed.), *Oxford series in clinical psychology*, Handbook of psychotherapy integration, ss. 3-23.
- Ogden, J. (2007) *Essential readings in health psychology*. McGraw-Hill Education (UK).
- Oltmanns, T. F., ve Emery, R. E. (2015) *Abnormal psychology, (No Title)*.
- ÖSYM. (2023) *2023-YKS Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin Sayısal Bilgiler*. <<https://www.osym.gov.tr/TR,25736/2023-yks-yerlestirme-sonuclarina-iliskin-sayisal-bilgiler.html>>, (16 Şubat 2024).
- Özakupınar, Y. (2012) *Psikoloji tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Rehm, L. P., ve DeMers, S. T. (2006) “Licensure. Clinical Psychology”, *Science and Practice*, 13(3):249-271.
- Rejeski, W. J., ve Brawley, L. R. (1988) “Defining the Boundaries of Sport Psychology”, *The Sport Psychologist*, 2(3): 231-242.
- Rennie, D. L., Watson, K. D., ve Monteiro, A. M. (2002) “The rise of qualitative research in psychology”, *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*, 43(3):179-189.
- Retzlaff, R. (2013) “Development of family therapy and systemic therapy in Germany”, *Contemporary Family Therapy*, 35(2):349–363.
- Pfund, R.A., Norcross, J.C., Hailstorks, R., Aiken, L.S., Stamm, K.E., ve Christidis, P. (2016) “A Dubious Distinction? The BA Versus the BS in Psychology”, *Teaching of Psychology*, 43:32-37.

- Rich G. J, Padilla-Lopes A, De Souza LK, Zinkiewicz L, Taylor Jackson J ve Jaafar JL. (2018) *Teaching Psychology Around the World*, Vol 4. UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Rich, G. J., Ebersöhn, L., Taylor, J. (2020) *Teaching Psychology around the World*, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Plante, T. G. (2005) *Contemporary Clinical Psychology* (2. Baskı). USA: John Wiley ve Sons, Inc.
- Plass, A. M., Gruszczynska, E., Andersson, S. I., ve Kassianos, A. P. (2017) "Health Psychology Practice in Europe and other countries represented in EHPS: A first step to Moving Forward Together", *European Health Psychologist*, 19(6):3 68-374.
- Rollett, B. (2017) "Psychology in Austria", *European Psychologist* 4(2):115-118.
- Rothengatter, T. (1997) "Psychological aspects of road user behaviour. *Applied Psychology: An International Review*", *Special Issue-Traffic Psychology*, 46(3):223-234.
- Schacter, D. L., Gilbert, D. T., ve Wegner, D. M. (2009). *Psychology*. Macmillan.
- Schultz, D. P. (2002) *Modern Psikoloji Tarihi*. Çev. Yasemin Aslay. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Schultz, D. P., ve Schultz, S. E. (2012) *Modern Psikoloji Tarihi* (çev. Y. Aslay, Orijinal adı: A History of Modern Psychology). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Seçilmiş, H. H., ve Alkar, Ö. Y. (2020) "Psikolog unvanına sahip olabilmek için asgari yeterlilik şartları neler olmalıdır? Kuzey Amerika ve Avrupa örneği" *Klinik Psikoloji Dergisi*, 4(2):159-163.
- Stoloff, M., McCarthy, M., Keller, L., Varfolomeeva, V., Lynch, J., Makara, K., ... ve Smiley, W. (2010) "The undergraduate psychology major: An examination of structure and sequence", *Teaching of Psychology*, 37(1): 4-15.
- Stoloff, M. L., Curtis, N. A., Rodgers, M., Brewster, J., ve McCarthy, M. A. (2012) "Characteristics of successful undergraduate psychology programs", *Teaching of Psychology*, 39(2):91-99.
- Summala, H. (2001) "Traffic Psychology for the 2000's: Profession and science", içinde *Traffic psychology today*, Boston, MA: Springer US, ss.353-364.
- Şahinler, Y., Ün, B., ve Atasoy, T. (2019) "Dünyada ve Türkiye'de spor psikolojisi", *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2):118-123.
- Tanyaş, B. (2014) "Nitel araştırma yöntemlerine giriş: Genel ilkeler ve psikolojideki uygulamaları", *Eleştirel Psikoloji Bülten*, 5:25-38.

- Tenenbaum, G., ve Eklund, R. C. (2020). *Handbook of Sport Psychology*. New Jersey: Wiley.
- The Association of State and Provincial Psychology Boards (2023) ASPPB PSY|Book: Psychology Licensing Requirements, <https://www.asppb.net/page/psy_book> (15 Ağustos 2023).
- TPD (2001) I. *Ulusal Psikoloji Kurultayı: Türk Psikologlar Derneği Hazırlıkları*. TPD.
- TPD. (2024) *Akredite bölümler*. <<https://psikolog.org.tr/akreditasyon/#programlar>>, (11 Haziran 2024).
- Turan, S. (2005) Öğrenen toplumlara doğru Avrupa Birliği eğitim politikalarında yaşam boyu öğrenme. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 5(1):87-98.
- Volkan, V. (2020) *Large-Group Psychology: Racism, Societal Divisions, Narcissistic Leaders and Who We Are Now*, Bicester: Phoenix.
- Wertheimer, M. (2012) *A Brief History of Psychology*, New York: Psychology Press.
- Wilpert, B. (2002) "Projecting a European diploma in psychology", *European Psychologist*, 7(3):221-224.
- Wylleman, P., Harwood, C. G., Elbe, A. M., Reints, A., & De Caluwe, D. (2009) "A perspective on education and professional development in applied sport psychology", *Psychology of Sport and Exercise*, 10(4):435-446.
- Yıldırım, M. C. (2010) "Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinin Eğitim Sistemlerinin Yönetim Yapısı" *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(2):567-586.
- Yıldırım, O., ve Kumcağız, H. (2022) "Kısa süreli dinamik psikoterapi yaklaşımın film analizi yöntemiyle incelenmesi", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(1):601-618.
- YÖK (2024) *Yüksek Öğretim Bilgi Yöntemi Sistemi*. <<https://istatistik.yok.gov.tr/>> (15 Şubat 2024).